

Б. В. Хуторний,
аспірант, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2541-0925>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.8.232

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ

В. Khutoryni,
Postgraduate student, V.I. Vernadsky Taurida National University Kyiv

SYSTEM OF ENSURING MILITARY SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF EXTERNAL AND INTERNAL THREATS

У статті ми наголошуємо, що існує різна типологія систем забезпечення військової безпеки, яка залежить від характеру та ступеня загроз. Система забезпечення військової безпеки створюється для захисту державного суверенітету та територіальної цілісності країни, до цієї системи входять різні інститути. У другому десятилітті ХХІ століття стало різко відбуватися усунення вектора міжнародних відносин у бік силового вирішення геополітичних проблем. Локальні та "гібридні" війни, стали звичайним політичним інструментарієм сучасної геополітики. Раніше зазначалося домінування внутрішніх загроз національній безпеці над зовнішніми, але зараз ситуація діаметрально змінилася і основною загрозою національній безпеці знову стала військова, що підтверджується сьогодишніми подіями. Новостворене протистояння основних світових центрів сили може мати непередбачувані наслідки.

Військова безпека, будучи найважливішою та невід'ємною складовою національної безпеки, визначає можливість забезпечення захисту національних інтересів засобами збройного насильства, безпосередньо залежить стан обороноздатності держави, ступеня політичної інституціоналізації суспільства та легітимації політичної влади. Останнім часом відзначається підвищення ролі як державних, так і соціальних інститутів у забезпеченні військової безпеки.

Посилення політичної, економічної та військової інтеграції держави агресора вимагає розвитку міждержавної співпраці щодо забезпечення колективної безпеки з країнами-партнерами із залученням до військового та військово-технічного співробітництва країн НАТО та Європейського союзу. Узв'язку з цим одним із пріоритетів національних інтересів стає національна оборона, спрямована на запобігання війні та збройним конфліктам, здатна здійснювати стратегічне стримування з метою забезпечення військової безпеки. Для її ефективного забезпечення необхідно створити єдину державну політику забезпечення військової безпеки не лише на національному рівні, а й у рамках НАТО. Український військово-промисловий комплекс здатний стати базовим елементом розвитку міжнародного співробітництва у військовій, науковій та військово-технічній сфері.

In the article, we emphasize that there is a different typology of military security systems, which depends on the nature and degree of threats. The military security system is created to protect the state sovereignty and territorial integrity of the country, this system includes various institutions. In the second decade of the 21st century, the elimination of the vector of international relations towards the solution of geopolitical problems by force began to take place sharply. Local and "hybrid" wars have become a common political tool of modern geopolitics. Earlier, it was noted that the dominance of internal threats to national security over external ones, but now the situation has changed diametrically and the main threat to national security has again become a military one, which is confirmed by today's events. The newly created confrontation between the main world power centers can have unpredictable consequences.

Military security, being the most important and integral component of national security, determines the possibility of ensuring the protection of national interests by means of armed violence, directly depends on the state of the state's defense capability, the degree of political institutionalization of society and the legitimation of political power. Recently, there has been an increase in the role of both state and social institutions in ensuring military security.

Strengthening the political, economic and military integration of the aggressor state requires the development of interstate cooperation to ensure collective security with partner countries with the involvement of NATO and the European Union in military and military-technical cooperation. In this regard, one of the priorities of national interests is national defense aimed at preventing war and armed conflicts, capable of strategic deterrence in order to ensure military security. For its effective provision, it is necessary to create a unified state policy of ensuring military security not only at the national level, but also within NATO. The Ukrainian military-industrial complex is capable of becoming a basic element of the development of international cooperation in the military, scientific and military-technical spheres.

Ключові слова: Військова безпека, національна безпека, оборонно-промисловий комплекс, Військова співпраця, військово-технічна співпраця, публічне управління.

Key words: military security, national security, defense-industrial complex, military cooperation, military-technical cooperation, public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення проблемних системи забезпечення військової безпеки України в сучасних умовах постає одним з важливіших питань. Сучасний світ демонструє різні ефективні системи забезпечення військової безпеки, але мало з них цих систем можуть успішно функціонувати в подібних умовах, таких як зараз опинилась наша держава. Потрібен детальний аналіз для використання позитивного досвіду інших держав, та подальшого впровадження для удосконалення нашої системи. Значущим моментом є детальне вивчення нашої системи забезпечення військової безпеки України, для виділення проблемних питань та визначення напрямів по удосконаленню системи, вироблення конструктивних пропозицій по удосконаленню системи забезпечення військової безпеки з урахуванням усіх факторів.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз сучасної системи забезпечення військової безпеки України не є новою тематикою та впродовж тривалого часу перебуває в центрі уваги як науковців, так і практиків. Особливої уваги це питання потребує на сучасному етапі протистояння нашої держави країні агресору. Також аналізується державна політика що характеризується вираженою спрямованістю на досягнення різних за характером цілей і завдань, що стоять перед державою в певний момент часу. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених [1; 2].

МЕТА СТАТТІ

Початок збройної агресії проти України обумовив необхідність удосконалення та внесення значних змін в

систему забезпечення військової безпеки України, а проведення детального аналізу роботи системи забезпечення військової безпеки набуває особливої гостроти та актуальності.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

В основі різних типів систем забезпечення військової безпеки наступні принципи. По-перше, просторово-територіальне охоплення зазвичай виділяють національну (державну, коаліційну, регіональну та глобальну системи). По-друге, вони різняться за способами забезпечення на військово-силову (легітимну та нелегітимну) та ненасильницьку системи. По-третє, їх можна типологізувати за характером взаємодії на відкрити, закрити та ізольовану. По-четверте, за здатністю до модернізації системи поділяються на консервативні, та системи що розвиваються.

Розгляд української системи забезпечення військової безпеки дозволив виділити такі сутнісні завдання:

1. щодо виявлення та прогнозування як внутрішніх, так і зовнішніх військових загроз та небезпек для життєво значущих інтересів особистості, суспільства та держави;
2. щодо здійснення комплексу заходів щодо запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх викликів та військових небезпек, а також ліквідації дестабілізуючих факторів;
3. зі створення та підтримання у постійній готовності сил та засобів по забезпеченню військової безпеки, ефективного управління ними;
4. щодо припинення, локалізації та усунення (знищення) військових небезпек та прямих військових загроз.

Система забезпечення військової безпеки є найважливішим механізмом реалізації концептуальних та доктринальних державних положень щодо забезпечення військової безпеки та жорстко регламентована законодавством. Таким чином, діяльність її інститутів, насамперед виконавчої, законодавчої та судової влади має бути скоординована, оскільки її функціонування пов'язане не лише з діяльністю вищезгаданих інститутів, а й з активною участю громадських організацій та громадян, які здійснюються на основі нормативно-правового регулювання [1, с. 512].

Політичною особливістю функціонування даної системи є необхідність кореляції національних та суспільних інтересів, цінностей та цілей різних акторів коливань політичного курсу держави в умовах трансформації різних викликів, небезпек та загроз національній безпеці та насамперед у військовій сфері. Система забезпечення військової безпеки має внутрішні та зовнішні функції. Військова організація України є основою забезпечення військової безпеки. У сучасних умовах військова організація України повинна мати можливості:

- запобігання агресії проти нашої країни;
- рішучої відповіді на будь-які спроби силового тиску та шантажу;
- забезпечення гарантованого захисту суверенітету України, безпеки наших громадян.

При цьому програма оборони та забезпечення безпеки має відповідати базовим військово-політичним

ідеям та Стратегії національної безпеки держави. Повинні враховуватись основні показники військово-економічного потенціалу країни та можливі наслідки впливу на соціальну сферу країни.

Відповідно до Стратегії національної безпеки, одним із основних пріоритетів безпекової політики є Національна оборона, а стратегічна стабільність є гарантом сталого розвитку України. На жаль, у сучасних умовах стратегічна політична стабільність базується на ракетно-ядерному потенціалі. Бути сильною державою у сучасній геополітичній ситуації означає мати боєздатні сучасні збройні сили, забезпечені найсучаснішою військовою технікою та озброєнням.

Історично забезпечення військової безпеки, збереження суверенітету країни, відстоювання національних інтересів є пріоритетними напрямками державної політики на всіх етапах її становлення та існування [4, с. 117].

У сучасному світі продовжується формування системи світоустрою, що ґрунтується на новій геоекономічній та геополітичній установці, обґрунтованій завершенням "холодної війни", розвалом СРСР і появою у ряду держав можливостей впливати на сфери діяльності внутрішнього та міжнародного життя інших держав та різних регіонів. Іншими словами, відбувається формування у світі регіональних центрів сили та впливу. До таких нових центрів можна віднести Китай, який уже зараз має економічний потенціал, який можна порівняти з потенціалом Сполучених Штатів Америки. Новими впливовими гравцями за останні кілька десятиліть стали такі країни, як Індія, Бразилія, Південно-Африканська Республіка.

На формування військової політики держави однаково впливає її внутрішня та зовнішня політика. Зміст військової політики держави зумовлюється такими факторами:

- політичними та економічними інтересами держав та зумовленості рівнем світових протиріч, станом та інноваційності та ефективністю військових сил потенційного противника
- економічними, технологічними та науковими резервами суб'єкта військової політики, що дозволяють реалізувати цей інтерес;
- ступенем загрози національній безпеці.

Одним з перших досліджень — комплексне визначення військової політики як однієї з частин, що становлять національну політику держави провів англійський віце-маршал авіації Ернст Кінгстон-Макклорі, військова політика пов'язана з функціонуванням соціально-політичних сил у державі та спеціально створених ними владних інститутів [2, с. 19].

У сенсі поняття, військова політика — це політика, реалізована у військовій сфері, тобто. військова складова внутрішньої та зовнішньої політики держави. Однак військова політика, не є відокремленою, самостійною чи специфічною частиною політики взагалі. Військова політика поєднує різні види діяльності: політичної, економічної, науково-технічної; консолідує їх для вирішення конкретних завдань, що полягають у забезпечення військової безпеки, суспільства особистості та держави. Військова політика на стику загальнодержавних завдань та військової стратегії реалізує та регулює діяльність соціально-політичних суспільних сил та створених ними державних інститутів.

Загалом військова політика спрямована на створення та використання примусово-насильницьких засобів для військового впливу у конфліктних ситуаціях або протидії їм, а також для забезпечення регіональної та національної безпеки. Таким чином, "військова політика — це складова частина загальної політики держави, безпосередньо пов'язана зі створенням військової організації, підготовкою та застосуванням військових засобів для досягнення певних політичних цілей".

Військову політику та забезпечення військової безпеки необхідно аналізувати, виходячи з військової могутності та військового потенціалу держави [5, с. 212].

Військовий потенціал є базовим структурним елементом військової могутності держави. Він включає сукупність людських, матеріальних, військових та інших об'єктивних можливостей держави. Також входить такий фактор, як здатність мобілізувати та використовувати ці можливості для забезпечення обороноздатності країни.

Оцінюючи військовий потенціал ми маємо справу з різномірними показниками, що характеризують різні ресурси. Цю серйозну методологічну проблему під час аналізу військового потенціалу конкретної країни.

Насамперед, ми повинні аналізувати рівень розвитку збройних сил держави. Цей якісний показник можна розкласти на ряд кількісних характеристик:

- наявність у структурі збройних сил держави стратегічних ядерних сил;
- ступінь ефективності морського, авіаційного, сухопутного компонентів;
- рівень розвиненості сил загального призначення (чисельність збройних сил за конкретними категоріями осіб, які перебувають на дійсній військовій службі, що знаходяться в резерві та проходять службу у воєнізованих формуваннях);
- наявність та ефективність систем високоточної зброї.

Україна на геополітичній карті світу має великі стратегічні ресурси. У зв'язку з цим головним завданням є адекватна політика в рамках існуючих та можливих зовнішньополітичних загроз сучасного світу. Важливим аспектом є організація можливих витрат на національну оборону. Для України, як й інших країн, головною метою в умовах невизначеності у світовому просторі залишиться забезпечення сприятливих умов стабілізації та сталого розвитку. Для реалізації цієї мети одним із головних завдань є запобігання регіональним конфліктам, а також масштабним військовим діям для підтримки миру та забезпечення національної безпеки [6, с. 12].

Основною причиною руйнування системи світоустрою часів "холодної війни" є те, що в умовах глобалізації політичних, культурних, суспільно-політичних моделей, економічній кризі, США як "центр сили" вже не здатний був відтворювати та реалізовувати глобальну стабільність, а знову формуються у різних регіонах "центри сили" ще не здатні це зробити. Однополярний світ може зустріти сильний опір решти світу, що у багатополлярній системі світоустрою.

Позитивний момент багатополлярного устрою та міжнародних відносин полягає в тому, що жодна країна самостійно не може ефективно вирішувати міжнародні та глобальні проблеми. Отже, для забезпечення вирішення міжнародних проблем сучасні міжнародні відносини мають бути засновані на принципах рівно-

правності, взаємодії придатного співробітництва та взаємної поваги держав. Багатополлярна система повинна спиратися на міжнародне право, забезпечувати адекватну та рівну безпеку для кожного члена світової спільноти в економічній, військовій, інформаційній, політичній, гуманітарній та інших галузях [3, с. 188].

Перехідний період формування нової системи світоустрою може зайняти тривалий час. Його основною системною проблемою є нерівномірність економічного та соціального розвитку різних держав і регіонів планети, високі темпи зростання чисельності населення в ряді регіонів та рівня їх споживання, які претендують на світову першість (Китай, Індія, Іран, Бразилія). Усе це тягне виникнення нових конфліктів економічного, геополітичного, етнічного, релігійного, міжнародного характеру. Більш жорсткою стає конкуренція між державами за ресурси — природні, людські, інформаційні, геополітичні та інтелектуальні.

Удосконалення сучасної військової організації держави та система її управління. Військова організація України включає Збройні Сили, інші війська, військові формування та органи, призначені для виконання завдань військової безпеки військовими методами.

До військової організації держави також входить частина оборонно-промислового та наукового потенціалу, що виконує завдання на користь оборони країни.

У сучасних умовах, на погляди військово-політичного керівництва країни, військова організація України повинна мати можливості:

- запобігання потенційній агресії проти нашої країни;
- рішучої відповіді на будь-які спроби силового тиску та шантажу;
- забезпечення гарантованого захисту суверенітету України, безпеки наших громадян.

При цьому програма оборони та забезпечення безпеки має відповідати базовим військово-політичним ідеям та Стратегії національної безпеки держави. Повинні враховуватись основні показники військово-економічного потенціалу країни та можливі наслідки впливу на соціальну сферу країни.

У світлі останніх подій національна оборона виступає одним із основних напрямів національної безпеки, а стратегічна стабільність є гарантом сталого розвитку держави. На жаль, у сучасних умовах стратегічна стабільність базується на ракетно-ядерному потенціалі. Бути сильною державою в сучасній геополітичній системі означає мати боєздатні сучасні збройні сили, забезпечені найсучаснішою військовою технікою та озброєнням. В умовах кризи — це нелегке завдання [4, с. 176].

На початку ХХІ століття позначилися процеси підвищення ролі військової сили задля забезпечення політичних та економічних інтересів держав. Україна серед них — не виняток.

Зміцнення військової могутності, процес підготовки та ведення воєн неминуче вимагають утримання значних збройних сил, що не може бути здійснено без виділення цих потреб великих людських, матеріальних, фінансових та інших ресурсів, без відповідного економічного забезпечення військового будівництва. Існуючі раніше системи та механізми міжнародної безпеки показали свою неефективність, у зв'язку з цим відзначається зростання регіональної та частково глобальної нестабільності. На-

ціональна безпека держав стала визначатися насамперед міжнародною безпекою. Практично будь-яка держава, може ефективно забезпечувати національну безпеку лише за умови формування нового, більш справедливого, багатополосного світопорядку.

Глобалізаційні процеси в контексті забезпечення національної безпеки можуть становити загрозу. Для України, яка є водночас і світовою та регіональною державою, ці загрози є особливо актуальними. Великою загрозою можуть бути проблеми пошуку нової національної ідентичності українців, найчастіше підмінюваної націоналістичними амбіціями тощо, визначення стратегії розвитку, і навіть вплив України на глобалізаційні процеси, особливо в умовах агресії.

ВИСНОВКИ

Ефективність української військової політики значною мірою визначається наявністю відповідних засобів збройного насильства, тому пострадянська військова політика вимагає нового рівня військово-промислового комплексу. Важливим компонентом зовнішньої політики будь-якої держави є силова складова. На прикладі України стало помітним зменшення силової, ресурсної, геополітичної бази зовнішньої та військової політики, що призвело до зниження ефективності забезпечення національних інтересів. Україна потребує професійної армії, а значить і самостійної державної військової політики. Для цього необхідно провести низку реформ, які мають значною мірою вдосконалити систему організації. Такі критерії як відкритість, законність, легітимність та професіоналізм мають бути взяті за основу організації армії та державної військової політики. Це є важливим кроком на шляху розвитку відносин між суспільством та державним інститутом як таким.

Слід звернути увагу на зміцнення національної безпеки з огляду на історичні традиції, спираючись на позитивний демократичний досвід розвитку країни. Реалізація державної військової політики України йде у руслі спільної політики нашої держави, спрямованої на будівництво багатополарного світу, безпечної Європи, рівноправної співпраці з усіма країнами та народами. Настав час для всебічної трансформації військової системи обрано керівництвом країни з об'єктивним обліком військово-стратегічної обстановки, що склалася. Головне зараз полягає в тому, щоб ефективно використати наданий ходом історичного розвитку шанс для створення сучасної військової системи, яка б відповідала вимогам до військової політики демократичної держави.

Література:

1. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. та ін. (2016). Глобальна та національна безпека / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 784 с.
2. Василенко О.В. Основні тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому / О.В.Василенко // Наука і оборона. — 2009. — № 4. — С. 18—22.
3. Горбулін В. П., Качинський А. Б. (2010). Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Київ: НІСД, 288 с.
4. Державне управління сектором безпеки і оборони: теорія, практика, стратегія. — К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. — 218 с.

5. Доктринальні та концептуальні підходи до забезпечення воєнної безпеки держави: документи, факти, коментарі. — К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. — 244 с.

6. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. (2020). Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіз. Доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 84.

References:

1. Abramov, V.I. Sytnyk, H.P. and Smolianiuk, V.F. (2016). Hlobalna ta natsionalna bezpeka [Global and national security], NADU, Kyiv, Ukraine.
2. Vasilenko, O.V. (2009), "The main trends in the development of weapons and military equipment for waging wars in the future", Nauka i oborona, vol. 4, pp. 18—22.
3. Horbulin, V.P. and Kachynskiy, A.B. (2010). Stratehichne planuvannya: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky [Strategic planning: solving national security problems], NISD, Kyiv, Ukraine.
4. NNDTs OT i VB (2007), Derzhavne upravlinnia sektorom bezpeky i oborony: teoriia, praktyka, stratehiia [State management of the security and defense sector: theory, practice, strategy], NNDTs OT i VB Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
5. NNDTs OT i VB (2008), Doktrynalni ta kontseptualni pidkhody do zabezpechennia voiennoi bezpeky derzhavy: dokumenty, fakty, komentari [Doctrinal and conceptual approaches to ensuring the military security of the state: documents, facts, comments], NNDTs OT i VB Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
6. Reznikova, O.O. Voitovskyi, K.Ye. and Lepikhov, A.V. (2020). Natsionalni systemy otsiniuvannia ryzykiv i zahroz: krashchi svitovi praktyky, novi mozhlyvosti dlia Ukrainy [National risk and threat assessment systems: world best practices, new opportunities for Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2023 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663